

M. KOGĂLNICEANU

ÎN PERSPECTIVA MODERNITĂȚII ROMÂNEȘTI

Academician, Prof. dr. ALEXANDRU ZUB

Institutul "A.D. Xenopol" Iași

Din atâtea posibilități de abordare a figurii lui M. Kogălniceanu, am ales "perspectiva modernității" din mai multe motive. Cel mai însemnat, într-o împrejurare ca aceasta, mi s-a părut a fi șansa oferită analistului de a distinge, din noianul de fapte, o serie semnificativă, susceptibilă să dea contur unui personaj anevoie definibil. Contestat de unii, subestimat sau marginalizat de alții, el s-a impus totuși cu pregnanță, căpătând un relief lesne sesizabil, în fața căruia nimeni nu poate rămâne indiferent.

În adevăr, dintre figurile reprezentative ale României moderne, Kogălniceanu se detașează net ca un spirit tutelar, la a cărui operă, multiplă și fecundă, se poate apela oricând cu folos. Tocmai de aceea o nouă abordare a acesteia, fie și ocazională aniversar, constituie un prilej de reflecție, de confruntare a ideilor și faptelor respective cu exigențele lumii de azi.

Clasicii unei culturi au în genere privilegiul de a intra în dialog cu așteptările noilor generații, lucru verificat în cazul lui Kogălniceanu încă din timpul vieții. Fiindcă, înainte chiar de a se stinge, el conta ca un reper de seamă al istoriografiei și culturii române, al vieții politice și sociale, al spațiului academic nu mai puțin.

La 1 aprilie 1891, Kogălniceanu rostea, în prezența augustă a familiei regale, un discurs solemn la Academia Română, evocându-și viața pe fundalul evenimentelor ce au marcat secolul XIX¹. La 16 iunie, își scria testamentul, cu injoncțiunea ca fiii săi "să poarte cu demnitate numele de Kogălniceanu", lucru realizabil numai "servind cu credință și dragoste frumoasa noastră țară, România"². Peste puțin timp, la 20 iunie, se stingea la Paris, în timpul unei operații chirurgicale, lăsând cu limbă de moarte ca trupul să-i fie "înfășurat în giulgiul tricolorului României-Unite". Se identificase, ca istoric, scriitor, om politic, diplomat, cu destinul acesteia și era firesc să-i închine ultimul gând.

De aceea, pesemne, când a fost să-i urmeze în fotoliul de la Academie, A. D. Xenopol a ținut să echivaleze personalitatea marelui bărbat cu un demisecol de istorie românească: "Literatură distinsă, istoric fruntaș, mare orator și încă mai mare om de stat, spunea recipientul, Mihail Kogălniceanu a fost una din acele naturi alese ce greu încap câte două alături în un veac; pentru care timpul cât l-a trăit a fost prea scurt și spațiul în care i-a fost învoit să se miște prea neîncăpător, spre a dezvolta uriașa putere a concepțiilor, cugetărilor și năzuințelor lui. Puternicei firi a lui Kogălniceanu i-ar fi trebuit, spre a sa deplină desfășurare, un teatru de lucrare mare și întins; el ar fi trebuit să se nască în sânul unei mari împărății și să conducă destinele ei. Dacă însă *extensiv* bogata lui natură cerea o mai largă sferă de lucrare, greutatea prin care a trecut poporul nostru, tocmai în vremea celei mai spornice a sale activități, au dat acestei naturi geniale puțința de a dezvolta *intensiv* toată plenitudinea însușirilor sale; și dacă Kogălniceanu nu s-a putut

¹ M. KOGĂLNICEANU, *Opere*, II, București, 1976, p. 603-633: *Dezrobirea țiganilor, ștergerea privilegiilor boeresti, emanciparea țăranilor*, București, 1891.

² Al. ZUB, *M. Kogălniceanu, biobibliografie*, București, 1971, p. LXXIX.

înălța atât de sus, precum o merita, în istoria lumii, lucrarea lui în istoria poporului său este atât de însemnată, că fără dânsa starea în care astăzi ne aflăm nici n-ar putea fi gândită”³.

Am citat lungul pasaj xenopolian fiindcă el conține, dincolo de orice îngroșare encomiastică, elemente indispensabile unui portret făcut în deplină cunoștință de cauză. A. D. Xenopol stăpânea bine, ca istoric, epoca și protagoniștii săi, între care Kogălniceanu ocupa un loc eminent, poate cel mai de seamă. Distincția între realizarea *extensivă* și cea *intensivă* merită a fi reținută, căci înlesnește formularea unei judecăți mai corecte în cazul de față, al unuia care activează în condiții ingrate.

Istoricul de azi e silit a circumscrie la rândul său spațiul românesc, dacă vrea să-l sondeze mai adânc, fără să-i ignore totuși aderențele, conexiunile, contextul. Sub acest unghi, Kogălniceanu îi apare ca un om al locului, reprezentant al românității moderne, însă și ca un *homo europaeus*, a cărui creație reușea să-i asigure poporului său un loc onorabil în complexul continental. De unde nevoia unei cunoașteri de sine cât mai profunde înăuntru și propensiunea integrativă în relația cu exteriorul. În ambele sensuri, Kogălniceanu a adus contribuții de seamă, elaborând pe de o parte un discurs identitar, pe linie istorică și social-politică, iar pe de alta, participând intens la re poziționarea noastră în lume⁴. Ansamblul trimite la un proiect, a cărui definire, oricât de succintă, nu e posibilă în cadrul de față. Câteva elemente susceptibile a defini locul său în istoria modernității românești ar putea fi însă evocate cu folos.

Născut la 6 septembrie 1817, din părinții Ilie și Catinca, la Iași, Mihail Kogălniceanu s-a inițiat în tainele cărții prin călugărul maramureșean Gherman Vida (“loghiotatul dascăl Gheorghe”), la un pension francez condus de Victor Cuenim în orașul natal, apoi la institutul din Miroslava, condus de Lincourt, Chefneu și Bagarre. Câțiva colegi se vor distinge ca figuri eminente ale culturii și vieții publice românești: V. Alecsandri, Al. I. Cuza, Matei Millo. La un examen, a fost remarcat și distins cu un premiu de vistiernicul M. Sturdza, viitorul domn al Moldovei, care îl va trimite apoi să studieze mai departe, în Franța, împreună cu beizadelele (Dimitrie și Grigore) și alți fii de boieri, pe cheltuiala statului, ceea ce înseamnă că domnul țării se gândea la constituirea unui nucleu de colaboratori fideli și competenți. În afară de limbi străine, manifesta predilecție pentru istorie, geografie, literatură, adunând izvoare de tot felul și căutând să traducă de pe acum texte clasice.

La 17 ani, ca fiu de boier, Kogălniceanu se afla printre cei rânduiți să-l întâmpine, în aprilie 1834, la Galați, pe M. Sturdza, care primise tocmai, la Constantinopol, investitura de domn regulamentar. Curând, fu primit în oștirea țării, împreună cu fratele său Alecu, iar la 17 august 1834 începea o călătorie de studii, împreună cu un grup de tineri anume selectați de domn. La colegiul din Lunéville, condus de abatele Lhommé, continuă să studieze “umanioarele”, să adune materiale pentru istoria neamului său, frecventând totodată presa, teatrul, pinacoteca. Are nostalgia patriei, pe care ar dori să o știe “neatârnată”. Pe Alecsandri, care studia la Paris, îl sfătuia să nu-și piardă cumpătul, să nu se mai lamenteze, căci țara avea nevoie de talentul său⁵. Mediul francez părând prea agitat, prea revoluționar, s-a hotărât ca micul eșalon moldav să-și continue învățătura la Berlin, vegheat, între alții, de teologul și diplomatul Alexandru Sturdza, văr cu domnitorul și consilier imperial. Sub “dicteul” acestuia (un “Bossuet al ortodoxiei”), a elaborat un volum de studii istorico-religioase pe care avea să-l și editeze ulterior⁶. La îndemnul lui Alexander von Humboldt a întocmit o schiță monografică despre țigani⁷, destul de importantă

³ A. D. XENOPOL, *Mihail Kogălniceanu. Discurs de recepție*, București, 1895. Apud *Discursuri de recepție la Academia Română*, ed. Octav Păun și Antoaneta Tănăsescu, București, 1980, p. 17.

⁴ Cf. Al. ZUB, *Cunoaștere de sine și integrare*, Iași, 1986, *passim*.

⁵ M. D. CIUCĂ, *Kogălniceanu către Alecsandri: “Iubește-ți și servește patria”*, în *Magazin istoric*, IV, 1970, 6, p. 7-9.

⁶ Alexandre DE STURDZA, *Etudes religieuses, morales et historiques*, Iași, 1842.

⁷ KOGĂLNICEANU, *Esquisse sur l'histoire, les mœurs et la langue des Cigains*, Berlin, 1837.

pentru a fi tradusă în germană și a nutri apoi disertația doctorală a olandezului F.R. Spengler⁸. În același mediu, a scris un eseu cuprinzător despre limba și literatura română⁹, urmat de o sinteză parțială asupra trecutului românesc¹⁰, pentru care adunase cu osârdie “documente” de tot felul. Profesor de istorie modernă la Universitatea din Berlin i-a fost însuși Leopold von Ranke, căruia avea să-i trimită mai târziu felicitări la o aniversare, semn că întâlnirea cu studiosul român n-a rămas fără ecou¹¹. O impresie puternică i-a lăsat și juristul-filozof Eduard Gans, spirit liberal de o mare influență în epocă. La fel, scriitorul Wilibald Alexis (alias Georg Wilhelm Häring), în compania căruia a călătorit cu imens profit prin spațiul german, curios să constate *de visu* efectele reformei inițiate de Stein și Hardenberg în primii ani ai secolului XIX. Memoriul ultimului, din 1812, referitor la reorganizarea statului prusian, l-a adus chiar cu sine, în primăvara lui 1838, când se întorcea în patrie cu intenția de a se devota primenirii acesteia în sens modern. Corespondența cu familia, cu Asachi și cu domnitorul însuși, din anii studiilor, relevă din plin această propensiune, recognoscibilă apoi în colaborarea la *Alăuta românească* (1838) și în revistele pe care le-a inițiat chiar el (*Dacia literară*, 1840; *Arhiva românească*, 1841; *Propășirea*, 1844), la care se va adăuga, între altele, ziarul *Steaua Dunării* (1855).

Ipostaza de istoric, bine conturată deja la 20 de ani, precede astfel acțiunea sa novatoare, sub unghi social-politic, acțiune pe care a pregătit-o, pas cu pas, pe tărâmul culturii și prin slujbele împlinite în administrația statului. Aghiotant domnesc, urcând în ierarhie până la gradul de colonel, Kogălniceanu a știut să-și păstreze mereu o marjă de libertate, profesând avocatura și gestionând tot felul de antreprize lucrative: tipografie, cantoră (adică editură), fabrică de postav, comerț cu grâne (G. Călinescu vorbea, puțin ironic, de “flotila” pruteană a acestuia), antreprenariat etc., oriunde ne-am îndrepta ochii, dăm peste Kogălniceanu, inventiv și infatigabil, însă fără prea mult noroc la câștig¹².

Decepțiile, inerente într-o zonă ca a noastră, n-au întârziat să se manifeste sub multiple forme. “Când veneam de la universitate, se confesa el în nuvela *Iluzii pierdute*, capul îmi era plin de planuri, unele mai bune decât altele; voiam prin literatură să prefac năravurile, să introduc în patria mea o nouă viață, noi principii. În nebuna mea presumție, ce se putea ierta numai ideilor copilărești ce aveam atunci, mă socoteam c-oi ajunge odată a fi un Prometeu”¹³.

O atare dispoziție de spirit, oarecum jucată, nu l-a împiedicat pe Kogălniceanu să aibă o activitate publică extrem de intensă, ca ziarist, istoric, editor, literat, demnitar al statului, de o competență recunoscută în multe domenii. Era o fervoare explicabilă nu numai prin calitățile native ale “personajului”, ci totodată prin nevoile acute ale epocii. Peste tot era de făcut ceva, adesea de la capăt, esențial, ineluctabil. Nu e de mirare că M. Kogălniceanu a căutat să contribuie la găsirea de răspunsuri adecvate, timp de peste un demisecol, în forme de o pregnanță specifică. Este motivul pentru care O. Goga scria, în 1935: “Privit în diversele ipostaze, de îndrumător cultural sau istoric, de om politic cumpănind trebile sau urmărind ițele echilibrului internațional, cu cât îl apropii mai mult, din orice parte, la orice punct al vieții sale, el câștigă în fața celui mai exigent analist. Pe seama unei judecăți normale, deprinsă să puie la cântar oameni, stări și lucruri, cu gândul de a desluși limpede liniile mari ale trecutului unui popor, Kogălniceanu apare cu o semnificație cu totul aparte. Fiul căminarului Ilie (...) e cel dintâi creier românesc organizat în

⁸ F.R. SPENGLER, *Dissertatio historico-juridica de Cinganis sive Zigeunis*, Lugdunum, 1839.

⁹ KOGĂLNICEANU, *Romänische oder wallachische Sprache und Literatur*, Berlin, 1837.

¹⁰ Idem, *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*, I, Berlin, 1837 (ed. II, 1854).

¹¹ Vezi N. CARTOJAN, *M. Kogălniceanu la Berlin*, în *Arhiva românească*, III, 1939, p. 29-141.

¹² A se vedea mai ales studiile publicate de Virgil Ionescu: *Mihail Kogălniceanu. Contribuții la cunoașterea vieții, activității și concepțiilor sale*, București, 1963; *Opera lui Mihail Kogălniceanu sub raportul faptei și gândirii social-politice*, Craiova, 1979.

¹³ Apud Al. ZUB, *M. Kogălniceanu, un arhitect al României moderne*, Iași, 2005, p. 41-42.

sens modern, care primește și elaborează problemele continentului din vremea lui, pentru a le pune de acord cu interesele naționale”¹⁴.

Pasajul citat indică o profundă înțelegere a figurii unui mare ctitor, pe care același Goga îl vedea ca “un bloc formidabil de stâncă”, un “mare senior al trecutului”, cu rol eminent în articularea modernă a societății noastre. De la debutul domniei regulamentare până la moartea sa, în 1891, Kogălniceanu s-a implicat în cele mai de seamă evenimente, pe tărâm cultural, politic, social, lăsând urme de neșters în toate domeniile.

La 1848, în epoca Unirii și sub domnia lui Cuza Vodă, în anii ce au urmat, marcați de eforturile modernizării instituționale, de instalarea monarhiei străine, de războiul independenței și de noul statut al României, Kogălniceanu a jucat un rol de seamă, adesea proeminent, nu o dată și decisiv, dacă ne gândim la Unire și la Independență. La toate el “a pus pietricica” sa, după propria-i expresie: “Nu e o singură reformă, un singur act național în care să nu figure numele meu. Toate legile cele mari sunt făcute și contrasemnate de mine”¹⁵.

Unind ideile liberale cu experiența autohtonă, Kogălniceanu a elaborat de timpuriu o sinteză, un program de înnoire a societății românești, în pofida oricăror impedimente. “Ne-am adus dar aminte, se confesa el la un timp, de proclamarea drepturilor omului, de egalitatea fiecăruia în fața legii și de drepturile acordate fără deosebire de confesiune. Povățuiți am fost de aceste drepturi proclamate în Franția; am găsit însă începutul lor în însăși țara noastră”, recunoștea militantul, adăugând că “istoria noastră are multe exemple pe care mai târziu le-au imitat și alte țări mai înaintate decât noi”¹⁶. Nu e vorba aici de o viziune protocronistă *avant la lettre*, ci de constatarea unui fapt existent la mai toate popoarele, acela de a fi produs pe cont propriu instituții valabile și în alte zone ale lumii. Simpla analogie istorică îndruma spre o asemenea concluzie, motivată în cazul nostru și de rațiuni pedagogice. Constrânși a trăi secole de-a rândul în servitute, românii înclinau să-și subestimeze istoria, alimentând adesea un discurs negativ, mizerabilist, pe care Kogălniceanu a căutat să-l elimine pe cât posibil. Mai mult, el socotea că datoria istoricului e să întărească fibra morală a națiunii. Marile „suveniruri” din trecut se cuveneau deci puse în slujba unui proiect resurecțional, după exemplul altor națiuni, “marele 1789” constituind, în opinia lui Kogălniceanu, modelul pe care se putea sprijini *grosso modo* și regenerarea românească¹⁷. Nota autoritară, la nevoie, a conduitei sale politice tot de acolo venea. “Cet affreux démocrate autoritaire”, astfel îl numea, la un moment dat, presa străină, prea puțin atentă la specificul zonei carpato-danubiene¹⁸. Liberalismul și propensiunea democratică se acordau fericit în activitatea militantului. Aspectele aporetice ale unei asemenea “alchimii” n-au rămas, firește, nesesizate.

Iubitor de metaforă și de simetrii semantice, N. Iorga a căutat să pună de acord pe “Mihail al luminii” cu “Mihail al săbiei”, înțelegând că epoca în care a trăit Kogălniceanu reclama imperios ambele ipostaze¹⁹. Cărturarul l-a premers și l-a pregătit pe gazetar, pe militantul social-politic, pe antreprenor, pe diplomat, pe jurist, ipostaze complementare, armonizate de un spirit înalt, de unică prestanță. Amintindu-și poate de formula sallustiană, el spunea la un moment dat, în Divanul Ad-hoc: “astăzi nu mai scriem, dar facem istoria țării noastre”²⁰.

Omul politic se revendica, legitim, de la istorie, prima dimensiune a activității sale, recognoscibilă apoi în orice a întreprins de-a lungul unei vieți pline de evenimente. Evocându-l la

¹⁴ *Ibidem*, p. 7-8.

¹⁵ Apud N. IORGA, *Mihail Kogălniceanu scriitorul, omul politic și românul*, București, f.a., p. 20-24.

¹⁶ Apud Al. ZUB, *op. cit.*, p. 96-97.

¹⁷ KOGĂLNICEANU, *Cuvânt pentru deschiderea cursului de istorie națională în Academia Mihăileană*, Iași, 1843.

¹⁸ Al. ZUB, *op. cit.* p. 99.

¹⁹ *Neamul românesc*, VI, nr. 111-112, 4 oct. 1911, p. 1761-1762.

²⁰ KOGĂLNICEANU, *Texte social-politice alese*, București, 1967, p. 202. Autorul reactualiza astfel un gând sallustian, așezat pe frontispiciul sintezei sale istorice din 1837: “Et qui fecere et qui facta aliorum scripsere multi laudantur”.

Academia Română, ca succesor, A. D. Xenopol nu ezita să-i atribuie, la 17 martie 1895, un rost mai înalt, de istorie mondială²¹. În adevăr, “cel mai mare conducător cultural și politic pe care l-au avut românii în epoca modernă” (așa l-a numit N. Iorga)²² merita din plin o asemenea prețuire, una transmisă, cu nuanțe explicabile, de la o generație la alta²³. O. Goga îl descria, într-o evocare radiofonică din 1936, ca pe un personaj fabulos, plasat de-a lungul unui secol plin de evenimente cardinale, unul ce câștigă în relief ori de unde l-am privi²⁴.

Perspectiva noastră, a celor care am asistat la sfârșitul modernității și luăm parte la căutările postmoderne, nu s-a schimbat prea mult în estimarea operei lui Kogălniceanu. Ne raportăm la ea mereu, pentru a explica liniile de forță ale modernizării în regiunea carpato-danubiană, fenomen sincron cu realizarea Unirii și a Independenței de stat, cu marile reforme de care numele lui se leagă inextricabil. “Din atâtea laturi ale creației sale, nimic nu pare astăzi mai actual ca ideea modelului de reconstrucție social-politică, idee ce l-a preocupat pe Kogălniceanu de timpuriu și avea să rămână o constantă a biografiei sale. Căci timpul în care a trăit el, ca și al nostru, e un timp al marilor căutări în toată lumea, dar mai ales aici, în zona carpato-danubiano-pontică, unde vechile structuri persistau încă, împiedicând acțiunea forțelor inovatoare și creând un sentiment specific de neliniște. Decalajul existent față de lumea occidentală a impus la noi un ritm mai alert al schimbării, o ardere a etapelor, susceptibilă să nască forme din ce în ce mai stranie, destul de stranie pentru ca cei mai în vârstă să perceapă noile realități ca aberante. Tranziția spre modernitate, coincidentă în mare cu epoca regulamentară, se definește tocmai prin caracterul ei contradictoriu. Totul părea confuz, instabil, provizoriu, gata să piară sau să se prefacă, după expresia lui C.A. Rosetti, care se arăta mâhnit că totul se sfârșește și nimic nu a început încă. Între *deja* și *nu încă*, se consuma în fond drama unei epoci, cu amestecul ei de vârste și idealuri, cu dialectica ei specifică”²⁵.

Totuși, epoca a avut protagoniști remarcabili, unii dintre ei descendenți dintr-o lume interesată mai degrabă să conserve decât să schimbe. “Am izbutit – va mărturisi Ion Ghica – fiindcă am cutezat”, însă nu era vorba atunci numai de cutezanță, ci de un proiect reformator. Spiritul acestuia se revendica totodată de la Revoluția franceză și de la gândirea liberală din spațiul german. E destul să amintim, consensual, *Dorințele partidei naționale din Moldova*, text programatic al pașoptismului nostru, elaborat de Kogălniceanu însuși, care se întorsese de la Berlin, cu un deceniu în urmă, luând cu sine “dosarul” reformei realizate deja în Prusia²⁶.

Se cunoaște, desigur, rolul eminent jucat de Kogălniceanu la 1848, la 1859, în anii reformelor postunioniste, la 1877, ca ministru de externe în timpul războiului de independență, de-a lungul unei jumătăți de secol pe care istoria o recunoaște ca decisivă pentru destinul românesc. În toate a fost nevoie de însușiri eminente, de care contemporanii săi erau pe deplin convinguți. “Darul de căpetenie al lui Kogălniceanu, observă un exeget, e de a fi avut spirit critic atunci când lumea nu-l avea, și de a-l fi avut în formă constructivă, ardentă, fără sarcasm steril”²⁷. Mesianismul său se vedește unul pozitiv, în comparație cu alte propensiuni mesianice din epocă.

Vorbind de modernitate, avem în vedere, firește, un anumit nivel de spirit critic, pe linia interpretărilor date deja de E. Lovinescu, G. Ibrăileanu, G. Călinescu, ultimul punând chiar sub acest semn acțiunea “mesianicilor pozitivi” de la mijlocul secolului XIX. Kogălniceanu,

²¹ A. D. XENOPOL, *Mihail Kogălniceanu. Discurs de recepțiune la Academia Română*, București, 1895, p. 31.

²² N. IORGA, *Oameni cari au fost*, IV, București, 1938, p. 11.

²³ Cf. Al. ZUB, *Mihail Kogălniceanu istoric*, Iași, 1974, p. 805-818.

²⁴ Apud Mihail Kogălniceanu. *Ciclu de conferințe...*, București, 1936.

²⁵ Al. ZUB, *Kogălniceanu inovatorul*, în *Radio România*, 145 (545), 10-16 sept. 2007, p. 10.

²⁶ Cf. Al. ZUB, *Mihail Kogălniceanu, un arhitect...*, p. 22.

²⁷ G. CĂLINESCU, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, 1940.

Bălcescu, Russo, Goleștii ar ține de acest tip, a cărui menire în epocă era să pună de acord tradiția, istoria, cu ideile novatoare impuse de contextul geopolitic²⁸.

Este, în fond, seria unității românești multiseclară, de care vorbea Xenopol, incluzând și seria Unirii Principatelor, ca un singur *trend* în istoria noastră, unul ce poate fi pus sub semnul renașterii naționale, cum a făcut-o însuși autorul teoriei seriale, pentru a sistematiza mai riguros faptele și a-i sublinia mai pregnant semnificațiile²⁹. Este vorba, în realitate, de un complex serial, pe care Xenopol a ținut să-l definească în prefața la *Domnia lui Cuza-Vodă*, “verigă” esențială în “marea serie a regenerării și redeșteptării neamului”, serie cu rădăcini înfipte adânc în trecut și cu propensiuni îndreptate spre “negura” viitorului³⁰.

În același spirit, folosindu-se și de instrumentarul istoriei cantitative, a explicat, mai aproape de noi, Vlad Georgescu fenomenul renașterii naționale și al modernizării statului, pe seama unei vaste serii de fapte, deduse din histograme și politograme, noțiuni folosite anume pentru a înlesni o mai bună sistematizare³¹.

Kogălniceanu ocupă, în acest cadru, un loc de seamă, încă nedestul pus în lumină, ilustrând o poziție aparte și în ce privește asimilarea unor influențe externe. Dacă pașoptismul a fost marcat în mod evident de spiritul francez, cel care a scris *Dorințele partidei naționale* îmbina totuși acel spirit cu discursul herderian și cu noile achiziții din lumea germană, preocupat să absoarbă din orice spațiu etnocultural ceea ce putea fi util pentru lumea românească³². Se poate spune că și sub acest unghi Kogălniceanu constituie un moment de admirabilă sinteză, dincolo de prejudecățile și aprehensiunile curente în epocă, prezente încă și azi în cultura noastră. Ca și Alecu Russo, ca și Eminescu, el a înțeles că nevoia de schimbare, nevoie acută, presantă, trebuie să țină seama de achizițiile trecutului, sedimentate în obiceiuri, mentalități, cutume juridice, caractere, motiv pentru care a susținut înnoirile graduale, pe măsura disponibilităților existente în lumea carpato-danubiană. Important pentru pașoptiști, s-a spus deja, era “să identifice propriile surse ale poporului român (folclorul, eresurile, religia și istoria medievală) drept garanție a originalității”³³. Sincronizarea europeană, râvnită de “căzuși”, nu se putea obține fără postamentul tradiției, progresul real, temeinic, nu era de închipuit fără apel la istoria proprie.

Sinteza istorică, din care publicase un prim volum la Berlin, avea tocmai această finalitate, de “a le arăta europenilor cine sunt moldo-valahii și ce au făcut în trecutul lor”³⁴, iar pe compatrioți să-i îndrume la o mai deplină cunoaștere de sine. Aceluiași public avea să-i adreseze, la 1846, un prețios mănunchi de texte, *Fragments tirés de chroniques moldaves et valaques*, în ideea de a-l sensibiliza față de români, luminând un context (epoca lui Cantemir și a lui Brâncoveanu) când prezența lor în istorie a avut un anume relief³⁵.

Kogălniceanu voia să arate astfel (o va face mereu, sub diverse forme) că istoria românilor este parte integrantă a istoriei universale și merită să fie cunoscută, mai cu seamă “în acest timp de haos”, când vechile iluzii păreau să nu mai aibă nici un suport în realitate³⁶. Se consola totuși cu un gând preluat de la un alt istoric: “Lucrarea acestei lumi se săvârșește încet, și fiecare generație ce trece nu face decât a lăsa o piatră pentru zidirea edificiului ce-l visează spiritele fierbinți”³⁷.

²⁸ Idem, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ed. Al. Piru, București, 1982, p. 172-194.

²⁹ Cf. Valeriu BULGARU, *A.D. Xenopol și modelarea istoriei prin teoria seriilor*, în vol. *A.D. Xenopol – studii privitoare la viața și activitatea sa*, ed. L. Boicu și Al. Zub, București, 1972, p. 195-205.

³⁰ A. D. XENOPOL, *Scieri sociale și filozofice*, București, 1967, p. 344-357.

³¹ Vlad GEORGESCU, *Istoria ideilor politice românești*, München, 1987, p. 69.

³² Cf. Mihai ZAMFIR, *Discursul anilor '90*, București, 1997, p. 60.

³³ *Ibidem*, p. 60.

³⁴ KOGĂLNICEANU, *Opere*, II, p. 44. Reeditând lucrarea, în plină criză orientală, la 1854, editorul a ținut să observe că ea “conferă faptelor politice actuale un nou și puternic interes de actualitate” (*ibidem*, p. 333).

³⁵ *Ibidem*, p. 415-447.

³⁶ *Ibidem*, p. 448.

³⁷ *Ibidem*, p. 452 (apud Augustin Thierry, *Lettres sur l'histoire de France*, I).

Studiul istoriei, pe cont propriu, însă și prin cei din jur, mai ales prin noua generație, pe care Kogălniceanu o stimula didactic și o motiva documentar, era un fel de a contribui la realizarea aceluși vis. Ca și alți contemporani (Bălcescu îndeosebi), el a emis un discurs regenerativ, oracular, invocând “solia” divină și căutând mijloace de a-și solidariza compatrioții pe acest temei, după cum rezultă din *introducția* la *Arhiva românească* (1842)³⁸, din prefețele la *Letopisișile Țării Moldovei* (1852) și la *Cronicile României* (1872)³⁹, dar mai cu seamă din lecția introductivă la cursul de istoria națională (1843)⁴⁰. Toate categoriile sociale, de la domn și legislator la oștean și om de rând, toate “breslele lumii” erau chemate să tragă folos din acea istorie, la fel de utilă pe cât de ignorată de cei mai mulți. Păstrarea identității etnoculturale, indispensabilă oricând, însă mai cu seamă în timpul marilor convulsii geopolitice, era un imperativ. Fiindcă istoria “ne arată ce am fost, de unde am venit, ce suntem și, ca în regula de trei, se descopere și numărul necunoscut, ce avem să fim!”⁴¹

Desigur, atât de simplă nu poate fi istoria, însă ea rămâne un depozit de experiențe și analize, pe seama cărora se poate gândi propria situație. În cazul lui Kogălniceanu, istoria era liantul indispensabil dintre ipostazele duratei, un fundament pe care și-a putut sprijini ideile de sistematizare a problematicii românești și inițiativele de reformă puse la lucru de-a lungul unei jumătăți de secol. Cultura noastră modernă, statul aferent cu instituțiile respective, eforturile integratoare pe plan mondial, adică modernitatea românească⁴², nu se pot explica deplin fără a ține seama de contribuțiile sale ca istoric, literat, jurist, om politic, diplomat, dacă e să ne limităm la aceste ipostaze. Ele sprijină o mai bună cunoaștere a epocii moderne, în miezul căreia – reper inevitabil – stă marea figură a Kogălniceanului.

³⁸ *Ibidem*, p. 403-407.

³⁹ *Ibidem*, p. 448-452, 501-510.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 386-399.

⁴¹ *Ibidem*, p. 389.

⁴² Asupra acestei probleme, vezi Damian HUREZEANU, *Civilizația română modernă, Premise*, București, 2000; D. VITCU, D. IVĂNESCU, C. TURLIUC, *Modernizare și construcție națională. Rolul factorului alogen, 1832-1918*, Iași, 2002.